

Asia Kaunokirjallisen teoksen lainaaminen toisessa teoksessa

Hakija EV

Annettu 1.12.2015

Tiivistelmä

Lausuntopyynnössä mainitut teokset olivat kumpikin todellisudessa eläneitten eri henkilöiden elämää kuvaavia romaaneja. Lausuntopyynnön mukaan aiemmin ilmestyneestä romaanista oli jälkimmäiseen lainattu otteita lukuisista kohdista mainitsematta alkuperäistä romaania tai sen lähteinä olleiden kirjeiden ja muiden vieraskielisten dokumenttien suomennosta.

Mikäli lainaukset oli tehty hakijan mainitsemista, aiemmassa dokumenttiromaanissa olevista alkuperäisten dokumenttien käännöksistä, olisi ne tullut tehdä alalla vallitsevan hyvän tavan mukaisesti selkeästi lähde ja tekijä mainiten.

LAUSUNTOPYYNTÖ

1. Hakija on pyytänyt tekijänoikeusneuvostolta lausuntoa laajasti lainatuksi väitetyyn romaaniteoksen tekijänoikeuslain vastaisesta käytöstä ja siitä, onko tekstiä ja käännöstä lainattu ilman lupaa. Hän on kertonut äitinsä tehneen pitkän valmistelutyön kirjoittaessaan ML:stä 318-sivuisen historiallisen dokumenttiromaanin, joka julkaistiin vuonna 1985. Hänen äitinsä mm. käänsi itse teoksessa lainatut kirjeet ja muut dokumentit ranskan, ruotsin ja saksan kielestä sekä vastasi muutamasta hakijan venäjän kielestä tekemien raakakäännösten stilisoinnista.
2. Lausuntopyynnössä mainittu myöhempi historiallinen romaani toisesta henkilöstä, mutta samalta aikakaudelta, on hakijan mukaan loppuosaltaan hyödyntänyt varsin suurelta osin aiempaan teokseen käännettyä dokumenttiaineistoa lähteenään käyttäen lukuisia yksityiskohtia ja saaden näin aikaan rikkaan ja tosipohjaisen kuvan aikakaudesta.

3. Identtisiä eripituisia tekstejä on yli 60:ssä kohdassa, mutta jälkimmäisessä romaanissa ei ole mainittu lainkaan käytettyjä lähteitä eikä siteerattujen tekstien kääntäjiä. Lainauksien pituus vaihtelee yksittäisestä lauseesta noin sivun pituiseen tekstiin. Hakija kysyy, onko laajasti lainatun teoksen mainitsematta jättäminen ja tekstin lainaaminen merkittävässä määrin ilman tekijän lupaa tekijänoikeuslain mukaista vai loukkaako tämä tekijänoikeuksia. Lisäksi hakija kysyy, ovatko mainitut lainaukset laajempia kuin on tarkoituksenmukaista uuden teoksen luomiseksi?

VASTINE

4. Tekijänoikeusneuvosto on varannut jälkimmäisen romaanin tekijälle ja kustantajalle mahdollisuuden antaa asiassa vastine. Yhteisessä vastineessaan he ovat todenneet, että laatiessaan omaa, vuonna 2014 julkaistua 633-sivuista historiallista romaaniaan kirjailija on käyttänyt hakijan dokumenttiteosta lukuisten muiden lähteiden ohella tietolähteenään historiallisten tosiseikkojen, kirjeiden ja päiväkirjamerkintöjen osalta, joihin hakijalla ei ole tekijänoikeutta.
5. Kuten hakijan laatimasta tekstivertailusta ilmenee, perustuvat lähes kaikki mainitut kohdat kirjeisiin, päiväkirjamerkintöihin ja muihin dokumentteihin tai niiden käännöksiin. Hakijan omaa kerrontaa ei siteerata, vaan mainituista dokumenteista ilmeneviä tosiasioita, ja nämä siteeraamiset on merkitty asianmukaisesti lainausmerkein. Jälkimmäinen romaani ei näin millään tavoin loukkaa aiempaan romaaniin kohdistuvaa tekijänoikeutta.

VASTAUS

6. Hakija on antanut vielä vastauksen vastineen jälkeen.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

7. Tekijänoikeuslain (404/61) 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova.

Kirjallisen materiaalin tekijänoikeussuojan arviointi

8. Tekijänoikeuslain 1 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Säännöksessä mainitaan esimerkkinä suojatuista teoksista muun muassa selittävä kirjallinen esitys. Tekijänoikeus suojaa sekä teosta kokonaisuutena että sellaista teoksen osaa, jota muusta teoksesta irrallaan tarkasteltuna voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena.
9. Tekijänoikeussuojaa saadakseen kirjallisen tuotteen on yllettävä teostasoon eli ylitettävä teoskynnys. Tällä tarkoitetaan sitä, että kirjallisen tuotteen tulee olla tekijänsä henkisen luomistyön itsenäinen ja omaperäinen tulos. Itsenäisyys- ja omaperäisyysvaatimuksen katsotaan yleensä täyttyvän, jos voidaan olettaa, ettei kukaan muu vastaavaan työhön ryhtyessään olisi päätenyt samanlaiseen lopputulokseen. Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla.
10. Tekijänoikeus suojaa vain teokselle annettua ilmenemismuotoa. Tekijänoikeus ei suojaa esimerkiksi teoksessa esitettäviä tutkimustyön tuloksia, teorioita, tieteellisiä löytöjä, teoksen sisältämiä tietoja tai teoksen aihetta. Kuka tahansa saa siten kirjoittaa esimerkiksi esitelmän samasta aiheesta. Sanottu merkitsee myös sitä, että jos kirjallisen teoksen sisältö koostuu yleisesti tunnetuista tiedoista, teorioista ja opeista, vain ne teoksen osat, jotka on esitetty omaperäisellä ja yksilöllisellä tavalla ylittävät teostasoon ja saavat tekijänoikeussuojaa. Tekijänoikeus syntyy suoraan lain nojalla teoksen luoneelle luonnolliselle henkilölle tai henkilöille.
11. Euroopan yhteisöjen tuomioistuin katsoi 16.7.2009 antamassaan ratkaisussa C-5/08 (Infopaq), että 11 sanasta koostuva ilmaisu voi saada tekijänoikeussuojaa, jos ilmaisu on omaperäinen, tekijänsä henkisen luomistyön tulos. Ratkaisussa C-145/10 (Painer), tuomioistuin katsoi, että teos voi saada tekijänoikeussuojaa, jos se on tekijänsä henkisen luomistyön tulos siten, että se kuvastaa tekijän persoonaa ja siitä käyvät ilmi tekijän vapaat ja luovat valinnat teosta tehtäessä. Kansallisen tuomioistuimen tehtävä on ratkaista lopullisesti, ylittyykö teoskynnys.
12. Perinteisten kirjallisten teosten osalta teostasovaatimusta voidaan luonnehtia alhaiseksi, koska ne usein jo itsessään ilmentävät tekijänsä persoonallisia luovia valintoja. Lyhytkin runo tai vaikkapa iskulause voi olla periaatteessa tekijänoikeuden suojaama. Haarmann käyttää esimerkkinä Eeva Joenpellon romaa-

nin nimeä "Neito kulkee vetten päällä", jota voitaneen pitää siinä määrin itsenäisenä ja omaperäisenä, että teossuoja tulee sen kohdalla kysymykseen. Haarmann pitää kuitenkin esimerkkiään enemmän poikkeuksena kuin sääntönä: "Mitä lyhyemmästä ilmaisusta on kysymys, sitä todennäköisempää on, ettei se ylitä niitä itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimuksia, joita tekijänoikeussuojan saaminen edellyttää" (Pirkko-Liisa Haarmann: Tekijänoikeus ja lähioikeudet, Helsinki 2005, s. 70).

13. Tekijän yksinoikeuden piiriin kuuluu kappaleiden valmistaminen koko teoksesta tai sen tekijänoikeussuojaa saavasta osasta ja koko teoksen tai sen tekijänoikeussuojan piirissä olevan osan saataminen yleisön saataviin siten, kuin tekijänoikeuslain 2 §:ssä säädetään.
14. Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään tekijänoikeuslain 3 §:ssä. Tekijänoikeuslain 3 § 1 momentin mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. Säännöksen 2 momentin mukaan teosta älköön muutettako tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tahi omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla, älköönkään sitä myöskään saatettako yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.
15. Tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentin nojalla sillä, joka on kääntänyt teoksen, muunnellut sitä tai saattanut sen toiseen kirjallisuus- tai taidelajiin, on tekijänoikeus teokseen tuossa muunnellussa muodossa. Tekijänoikeus käännökseen syntyy kääntäjälle. Teoksen kääntäjän on saatava alkuperäisen teoksen tekijänoikeuden haltijan suostumus käännökseen tekemiseen ja yleisön saataville saattamiseen. Jos alkuperäisteksti ei yllä teostasoon tai jos sen tekijänoikeus on lakannut, kääntäjä voi vapaasti hyödyntää tekemäänsä käännöstä.
16. Kääntäjän yksinomainen oikeus rajoittuu hänen omaan teokseensa. Hän ei voi tekijänoikeuslain säännöksiin vetoamalla estää sitä, että joku muu tekee alkuperäisen teoksen tekijän luvalla toisen itsenäisen ja omaperäisen käännökseen alkuperäisteksestä.
17. Saadakseen tekijänoikeuslain 1 §:n mukaista suojaa on käännökseen tai muun muunnelman ylitettävä teoskynnys eli täytettävä itsenäisyyden ja omaperäisyyden vaatimukset.
18. Oikeuskirjallisuudessa Pirkko-Liisa Haarmann on todennut, että muuntelijan, esimerkiksi kääntäjän, mahdollisuudet itsenäisen ja

omaperäisen teoksen aikaansaamiseen ovat olennaisesti rajoitetummat kuin alkuperäisteoksen tekijän. Tästä syystä teostasokynnys ei voinekaan olla jälkiperäisissä teoksissa yhtä korkealla kuin alkuperäisissä teoksissa. Haarmannin mukaan aivan sana sanalta, mekaanisesti tehty käännös ei voi saada suojaa (Haarmann, Pirkko-Liisa: Tekijänoikeus ja lähioikeudet, Helsinki 2005, s. 89-92).

19. Kappaleiden valmistaminen tekijänoikeuslain 4 §:n 1 momentin nojalla suojaa saavasta muunnelmasta sekä muunnelman saataminen yleisön saataviin edellyttää sekä alkuperäisen teoksen tekijän että muuntelijan suostumusta. Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa TN 2010:6 alkuperäisen saksankielisen teoksen molemmat suomenkieliset käännökset olivat kumpikin käännöksinä teossuojaa nauttavia teoksia.

Siteeraus oikeus tekijänoikeuslain 22 §:n mukaan

20. Tekijänoikeuslain 22 §:n (24.3.1995/446) mukaan julkistetusta teoksesta on lupa hyvän tavan mukaisesti ottaa lainauksia tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Tekijän moraaliset oikeudet on otettava huomioon silloin, kun teos toisinnetaan julkisesti tekijänoikeuslain 22 §:n nojalla. Tekijänoikeuslain 3 § tai 22 §:ssä ei anneta tarkkoja sääntöjä siitä, miten ja missä lähde on mainittava. Hyvä tapa määritetään kullakin alalla vallitsevan käytännön mukaisesti. (Harenko-Niiranen-Tarkela: Tekijänoikeus. Kommentaari ja käsikirja 2006 s. 49).
21. Tekijänoikeuslain 11 §:n 2 momentin mukaan teosta siteerattaessa tekijän nimi ja lähde on mainittava siinä laajuudessa ja sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii. Lainatun teoksen ja sen tekijän tunnistetiedot on sijoitettava sellaiseen yhteyteen, että ulkopuolinen voi ne vaikeuksitta havaita. Lainattava teos on mainittava siten, että se erottuu teoksesta, johon se on lainattu. (Harenko-Niiranen-Tarkela: Tekijänoikeus: Kommentaari ja käsikirja 2006 s. 175).
22. Hyvän tavan mukaisuus edellyttää lainauksen sisältävältä teokselta ja lainaukselta asiallista yhteyttä. Ollakseen oikeutettu siteerauksen on oltava avuksi henkisessä luomistyössä siten, että siteerattu teos havainnollistaa, selkeyttää tai taustoittaa lainajan omaa esitystä. (Harenko-Niiranen-Tarkela: "Tekijänoikeus. Kommentaari ja käsikirja" 2006 s. 176). Sitaatti voi olla sanatarkka lainaus toisesta teoksesta tai lainattavan tekstin referaat-

ti vain vähäisin tai tekijänoikeudellisesti merkityksettömin muutoksia. (Harenko-Niiranen-Tarkela: "Tekijänoikeus. Kommentaari ja käsikirja" 2006 s. 172).

23. Siteerauksen tarkoituksen edellyttämä laajuus arvioidaan tapauskohtaisesti. Yleispätevää sääntöä minimi- tai maksimilajuuudesta ei ole. Lyhytkin lainaus voi olla hyvän tavan vastainen, jos asiallinen yhteys puuttuu.
24. Ratkaisussa KKO 1971 II 44 kirjailija oli "tarkoituksin saattaa toisesta teoksesta ilmenevä aatteellinen ja yhteiskunnallinen näkemys arvostelun kohteeksi" ottanut lähdeosteita mainitsematta laajahkoja lainauksia omaan teokseensa. Korkein oikeus katsoi, huomioiden myös teoksen kirjallisen erilaisuuden, että lainauksia ei ollut otettu laajemmin kuin tarkoitus edellytti. Korkein oikeus huomioi lainauksen tarkoituksen ja lainausten pääasiallisen käyttötavan ja katsoi, että lähdeosteen mainitsematta jättäminen ei ollut hyvän tavan vastaista eikä lainaaminen muutenkaan ollut tekijänoikeutta loukkaavaa. Ratkaisussa KKO 1983 II 1 A oli lainannut B:n suomentamaa teosta lehtikirjoituksessa usean sivun verran B:n suostumusta hankkimatta ja lähdeostetta mainitsematta. A tuomittiin rangaistukseen tekijänoikeuden loukkamisesta.
25. Lausunnossa TN 2012:5 oli lainattu kolme neljäsosaa artikkelin tekstistä elämäkerran laatimiseksi. Lainaminen näin merkittävässä määrin ilman artikkelin tekijän lupaa ei ollut tarpeen eikä siten hyvän tavan mukaista teoksen lainaamista. Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa TN 1992:16 B oli kopioinut kirjoittamaansa kahdeksan ja puoli sivua pitkään artikkeliin kaksi sivua A:n kirjasta lupaa pyytämättä ja lähdeostetta mainitsematta. Kysymys ei ollut tekijänoikeuslain mukaisesta sitaattioikeudesta. Sekä B että kustantaja toimivat tekijänoikeuslain vastaisesti. Lausunnossa TN 1997:13 kirjallisen teoksen kääntäjän luvan tarpeellisuus hyödynnettäessä käännöstä radio-ohjelmassa riippui kirjallisen teoksen/käännöksen ja radio-ohjelman keskinäisestä suhteesta. Jos käännöstä käytettiin sitaatinomaisesti tai tekijänoikeuslain 4 §:n 2 momentin tarkoittamalla tavalla vapaasti muunnellen, kääntäjän lupaa ei tarvittu.

Analyysi ja johtopäätökset lainauksista tekijänoikeuslain kannalta

26. Molemmat romaanit ovat tekijänoikeuslain suojaamia kirjallisia teoksia. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että käännökset ovat suurimmalta osin ilmaisultaan niin itsenäisiä ja omaperäisiä, että ne

ylittävät teoskynnyksen. Kääntäjällä on yksinoikeus määrätä käännöstensä käyttämisestä. Hakijan teoksen takakannessa on maininta siitä, että se perustuu laajaan lähdemateriaaliin, aika-laisten kirjeisiin ja muistelmiin. Pääsääntöisesti mainituissa eri dokumenteista lainatuissa kohdissa on alussa maininta, mistä lainaus on tehty, ja itse lainaus on erotettu muusta tekstistä sisennyksellä omaksi kappaleekseen. Jälkimmäisessä teoksessa taas hakijan lainatuiksi mainitsevat kohdat on pääsääntöisesti erotettu joko lainausmerkein, muutettu jonkun henkilön suoriksi repliikeiksi tai joskus epäsuoraksi kerronnaksi, mutta lainauksia ei ole merkitty tekstiin.

27. Hakija on esittänyt 66 kohdan vertailutaulukon. Viidessä kohdassa jälkimmäisen teoksen tekijä ei ole lainannut tekstiä suoraan, vaan mikäli lainaus on tehty, teokseen on poimittu vain lainauksista ilmenevät tosiseikat ja tapahtumat.
28. Muissa eli 61 tapauksessa mahdollinen lainaus on paitsi hyödynnänyt alkuperäisdokumenttien käännöksistä ilmeneviä tapahtumia, repliikkejä, ja tosiasioita, myös seurannut kerronnan kulutaan ja sanamuodoiltaan joko identtisesti tai pitkälle yhteneväisesti aiemmasta teoksesta ilmeneviä lainauksien käännöksiä alkuperäisasiakirjoista, lukuun ottamatta kahta poikkeusta, joissa vain tosiasiat ovat yhteneväiset.
29. Teosten yhteneväisyys voi perustua pitkälle alkuperäisasiakirjoista ilmenevään kerrontaan, joka on hakijan mukaan aiemmassa teoksessa käännetty toisista kielistä. Merkittävä osa alkuperäisistä asiakirjoista on kirjeitä, joiden käännösten sanavalintojen voidaan katsoa olevan itsenäisiä ja omaperäisiä. Jälkimmäisessä teoksessa on käytetty hyvin pitkälle samoja sanavalintoja aiemman teoksen kanssa. Mikäli hakijan käännöstä on käytetty jälkimmäisessä teoksessa, olisi tähän lähtökohtaisesti täytyntä pyytää hakijan lupa.
30. Tekijänoikeuslain 22 §:n mukaan julkistetusta teoksesta on lupa hyvän tavan mukaisesti ottaa lainauksia tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Tällä tarkoitetaan sitä, että lainaamisen tulee toteuttaa ns. vetoamisfunktio. Siteerauksen tulee olla apuna henkisyssä luomistyössä. Hyväksyttävänä tarkoituksina on pidetty omien ajatusten ja näkemysten perustelemisen lisäksi muun muassa asian havainnollistamista ja selkeyttämistä.
31. Jälkimmäisessä teoksessa kuvatut henkilöt ovat historiallisia henkilöitä, ja päiväkirjamerkintöjen avulla on tuotu esiin näiden henkilöiden oma autenttinen ääni. Asiakirjojen, kuten kaupan

olevien tavaroiden luetteloiden avulla on havainnollistettu käsiteltävän aikakauden elintasoja ja henkilöiden elinpiiriä ja ympäristöä. Näin ollen sitaatin käytön eräänä edellytyksenä oleva vetoamisfunktio täyttyy tässä tapauksessa kirjeiden ja asiakirjojen käännösten käytön osalta. Myös kirjeiden ja asiakirjojen käännösten sitaattien laajuus on tältä osin perusteltua.

32. Siteeraus-oikeutta käytettäessä siteerattava teos ja sen tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti. Mikäli esillä olevassa tapauksessa lainaukset on tehty hakijan mainitsemista, aiemmassa dokumenttiromaanissa olevista alkuperäisten dokumenttien käännöksistä, olisi ne tulleet tehdä alalla vallitsevan hyvän tavan mukaisesti selkeästi lähde ja tekijä mainiten.
33. Vastineenantajat ovat kertoneet jälkimmäisen romaanin tekijän käyttäneen aiemman teoksen ohella myös lukuisia muita lähteitä historiallisten tosiseikkojen, kirjeiden ja päiväkirjamerkintöjen osalta yksilöimättä näitä lähteitä. Näiltä osin jää erikseen näyttökysymyksenä selvitettäväksi, perustuvatko jälkimmäisessä romaanissa ilmenevät, hakijan lausuntapyyntönsä mainitsevat ja aiemmasta romaanista ilmenevät pitkälle samankaltaiset kohdat johonkin muuhun kuin hakijan romaanista ilmeneviin lähteisiin ja niiden sieltä ilmenevään suomenkieliseen käännökseen. Käännösten kielelliseen ilmaisuun on kääntäjällä oma, alkuperäisasiakirjoista erillinen tekijänoikeus. Tekijänoikeusneuvoston toimivaltaan ei kuulu antaa lausuntoa näyttökysymyksistä, joten tältä osalta tekijänoikeusneuvosto ei anna lausuntoa.

Puheenjohtaja

Marcus Norrgård

Sihteeri

Perttu Virtanen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Marcus Norrgård (puheenjohtaja), Pirjo Kontkanen, Olli Pitkänen, Ilmo Laevuo, Ahti Vänttinen, Maria Rehbinder, Anne Salomaa, Aku Toivonen, Tuu-

la Hämäläinen, Anniina Huttunen, Martti Kivistö, Marja Hamilo, Jussi Mäkinen, Mari Lampenius ja Pekka Sipilä.

Äänestysratkaisu

Eriävä mielipide

Eriävä mielipiteeni kohdistuu lausunnon perusteluihin, ei tekijänoikeusneuvoston enemmistön lopputulemaan asiassa.

Mielestäni kirjallisuudessa tavallista imitaatiota (esimerkiksi Sanna Nyqvist: *Double-Edged Imitation – Theories and Practices of Pastiche in Literature*, Helsinki 2010) on käsitelty lausunnossa liian suppealla tavalla pelkän siteerausosoikeuden valossa ja siinäkin hieman yksiselitteisesti sitaattien merkitsemiseen liittyen, mikäli perustelujen katsotaan ulottuvan ohjeiksi kirjallisuuden tapaan käyttää lainauksia eri tyyleissä ja genreissä. Kuitenkin olen samaa mieltä sitaattioikeuden vetoamisfunktion käsittelystä lausunnossa.

Lausunto toteaa oikein, että tekijänoikeuslain 3 § tai 22 §:ssä ei anneta tarkkoja sääntöjä siitä, miten ja missä lähde on mainittava. Kuitenkin sen jälkeen seuraavassa oikeusohjeeksi nostetaan 11 §:n 2 momenttiin liittyen oikeuskirjallisuudesta ohje, jonka mukaan ”lainatun teoksen ja sen tekijän tunnistetiedot on sijoitettava sellaiseen yhteyteen, että ulkopuolinen voi ne vaikeuksitta havaita. Lainattava teos on mainittava siten, että se erottuu teoksesta, johon se on lainattu.” (Harenko - Niiranen – Tarkela. *Tekijänoikeus. Kommentaari ja käsikirja* 2006. s. 175). Tämä tulkinta ei vastaa täysin nykykirjallisuuden vakiintuneita käytänteitä tai tuomioistuinten ja tekijänoikeusneuvoston aiempia linjauksia.

Sitaatin merkitseminen ei ole kuitenkaan absoluuttinen vaatimus. Niin sanottuun Infosoc –direktiiviin (Euroopan parlamentin ja komission direktiivi 2001/29/EY) sisältyy ohje lähteen ja tekijän mainitsemisesta ”jollei tämä osoittaudu mahdottomaksi”. Komitean mietintö 1953:5: Ehdotus laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin korostaa, että oikeus tulla mainituksi ei ole rajoittamaton, vaan on tehty riippuvaiseksi hyvän tavan mukaisuuden edellytyksestä. Se ottaa esimerkiksi tapauksia, jolloin kyseessä olevaa vaatimusta ei voida kohtuudella asettaa ja perustaen tämän itse teoksen tai sen esittämisen luonteeseen.

Hyvän tavan mukaista lainauksen oikeutusta ja merkitsemistä ei oikeuskäytännössäkään ole supistettu ahtaaseen raamiin, josta osoituksena on esimerkiksi tekijänoikeusneuvoston nyt kyseessä olevaan ratkaisuun liitetty Korkeimman oikeuden tapaus KKO 1971 II 44. Siinä laajahkot lainaukset lähdeettä ja tekijää mainitsematta katsottiin sallituiksi arvioiden lainauksen tarkoituksen edellyttämää laajuutta, lainauksen käyttötapaa, lainauksen sisältävän kirjallisen teoksen erilaisuutta lähdeeteokseen nähden ja yhdistämällä arviointi myös tekijänoikeuslain 4 § 2 momentin sisältämään uuden ja itsenäisen teoksen käsitteeseen. Vastaavaan tulokseen tekijänoikeusneuvosto on tullut esimerkiksi Anja Kaurasen (nykyisin Snellman) Pelon maantiede –romaanin sisältyviä lainauksia arvioidessaan. Myös tekijänoikeusneuvoston lausunnossa 1997:1 tekijän ja teoksen nimen ilmoittamista ei tietyssä lausunnossa tarkemmin selostetussa yhteydessä voitu kohtuudella vaatia.

Sitaatiooikeuden käsittelyssä ja muun muassa edellä mainituissa esimerkeissä tulee esille, että oikeudellinen arviointi on aina tehty tapauskohtaisesti. Hyvä tapa vaihtelee suuresti aloittain. Vaikka olenkin samaa mieltä tämän tapauksen lopputulemasta, lausunnon perusteluosa käsittelee liian yksiviivaisesti lainaamista kaunokirjallisuudessa. Mielestäni olisi vähintään ollut syytä avata tekijänoikeuslain 4 § 2 momentin tarkoittaman uuden ja itsenäisen teoksen käsitettä yleisesti kirjallisuudessa tapahtuvaa appropriaatiota, kollaasia, intertekstuaalisuutta, pastissia ja muita siteeraamisen tai lainaamisen tapoja ajatellen. Tästä johtuen käsillä olevan tekijänoikeusneuvoston lausunnon perustelut eivät selkiytä yleisellä tasolla tekijänoikeuslain tulkintaa kirjallisuudessa tavallisen imitaation osalta kuin hyvin rajoitetusti.

Helsingissä 18.12.2015

Tuula Hämäläinen